

УДК 332.122: 338.47

Д. В. Дорошкевич,

к. е. н., доцент кафедри менеджменту і туризму, Національний транспортний університет

ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У РЕГІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

D. Darashkevich,

candidate of economic Sciences, associate Professor the Department of management and tourism

National transport University

INVESTMENT PROCESSES IN REGIONAL ECONOMIC SYSTEM

У статті досліджується поняття "регіональна економічна система". Визначено концепції інтерпретації категорії "економіка регіону" та розроблено схему інвестиційних процесів у регіональній економічній системі.

The article explores the concept of "regional economic system". Defined the concept of interpretation category "economy of the region" and the scheme of investment processes in the regional economic system.

Ключові слова: інвестиції, регіон, економічний регіон, регіональна економіка, економіка регіону, регіональна економічна система.

Key words: investments, region, economic region, regional economy, regional economy, regional economic system.

ВСТУП

Забезпечення економічного росту є найважливішим завданням державного керування будь-якого національного господарства. Як вказує економічна теорія й підтверджує практика розвитку багатьох країн, необхідно, щоб ріст мав інвестиційну основу й носив самопідтримуючий характер. Значна територія України обумовлює нерівномірність розміщення виробництва, значну диференціацію розвитку окремих територій. Відбудовний економічний ріст, на думку дослідників, лише загострив проблеми дивергенції регіонального розвитку, що проявляються в локалізації зростання доходів у незначному числі регіонів. Тому інвестиційні процеси, що спричиняються економічний ріст, розглядаються нами відповідно до особливостей конкретного регіону.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У числі найбільш великих сучасних фахівців по теорії і практиці інвестування слід назвати таких зарубіжних та вітчизняних вчених: Р. Александера, Р. Брейлі, З. Боді, С. Майераса, Р. Марковіца, Р. Мертона, М.Г. Міллера, Ф. Модільяні, У.Ф. Шарпа, І.А. Бланка, М.І. Берзона, П.А. Віленського, А.Б. Ідрисова, В.В. Косова, І.В. Ліпсіца, В.М. Лівшиця, Т.В. Теплову та інших. Роботи цих вчених присвячені переважно мікроекономічному підходу до дослідження інвестиційних процесів, той час як макроекономічний підхід не розглядався. Фундаменталь-

ний внесок у формування і розвиток макроекономічної теорії інвестицій, що лежить в основі моделей зростання, внесли роботи Л.І. Абалкіна, В.І. Данилова-Данільяна, Р. Дорнбуша, Дж.М. Кейнса, П. Кларка, О. Ланге, В.В. Леонт'єва, Д.С. Львова, П. Самуельсона, С. Фішера, Д. Хікса, Р. Харрода, Е. Хансена, Р. Шмалензи.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідженню теоретичних підходів до управління інвестиційним процесом в регіональних системах, орієнтованих на економічне зростання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Незважаючи на значний науковий і практичний інтерес до проблеми регіонального розвитку й економічного росту, як у вітчизняній науці, так і за рубежом, серед фахівців не сформувалося єдиного підходу до трактування категорій "регіон", "економічний регіон", "регіональна економіка" й "економіка регіону".

На наш погляд, регіон — це найбільш широке, з розглянутого ряду, поняття. Так, відповідно до визначення А.Г. Гранберга, регіон — це певна територія, що відрізняється від інших територій по ряду ознак й відзначається деякою цілісністю, взаємозв'язком складових її елементів [2]. Наведене визначення досить універсально й абстрактно, тому воно вимагає конкретизації шляхом типологізації регіонів. Зміст категорії "регіон" не вичерпується тільки

економічною сферою діяльності, воно включає й інші (соціальні, культурні, політичні, екологічні й ін.) аспекти громадського життя. Найбільш близька до цього трактування регіону категорія "економічний регіон". Тут мова йде про типологічну ознаку, відповідно до якої досліджувана територія розподіляється на однорідні по функціональному (у цьому випадку, економічному) ознаку регіону. Саме такий підхід одержав найбільше поширення в радянський період у літературі по регіональному аналізу [9]. Досить часто в цьому ж контексті використовуються поняття "економічний район", "макроекономічна зона" й "макрорегіон" [6].

Використання терміна "економіка регіону" припускає дослідження економічної сфери регіону. На сьогоднішній день, на наш погляд, домінують чотири концепції інтерпретації категорії "економіка регіону", які відображають основні напрями дослідження цього об'єкта в економічній науці.

Відповідно до першого, економіка регіону розглядається в рамках мікроекономічного підходу як простір, у межах якого вирішуються завдання по оптимальному розміщенню продуктивних сил (у силу агломераційного й іншого ефектів). Цей підхід довгий час домінував не тільки у вітчизняній науці, але й за рубежом.

Відповідно до адміністративно-територіального розподілу, економіка регіону — це економіка області, що є основним об'єктом керування з боку державних органів влади в територіальному (просторовому) розвитку [1]. Саме ця концепція до просторового виділення об'єкта дослідження (визначенню територіальних меж економіки регіону) превалює сьогодні у вітчизняній регіональній науці.

Останнім часом досить популярним стало застосування до категорії "економіка регіону" макроекономічного підходу, що раніше використовувався тільки відносно національних економік [1]. У цьому випадку, економіка регіону трактується як точка, що не має простору, аналогічно малій відкритій національній економіці у світовому господарстві [6].

Четвертим підходом до визначення категорії "економіка регіону" є використання системної концепції [5]. Економіка регіону розглядається як складна система, що володіє, за словами Гранберга, "поліструктурністю" [1], наділена певними якісними властивостями, взаємодіючи й вхідна до складу систем більш високого рівня. Цей підхід користується популярністю як у вітчизняній літературі, присвяченій регіональному аналізу, тому що більшість авторів використовують поняття "система" або

"системний" відносно категорії "регіону" або "економіки регіону", так й у закордонній.

Системний підхід надає методичну базу для декомпозиції системи, її структурного аналізу, що дозволяє виявити найбільш істотні елементи, підсистеми й зв'язки між ними, що зумовлюють поведінку системи.

Нами, для дослідження поведінки економіки регіону як єдиного цілого, пропонується використати системний і макроекономічний підходи спільно. У рамках макроекономічного підходу економіка регіону визначається як цілісність, як система, що проявляється в наділенні її властивостями, які не властиві її складовим частинам. Отже, розглядаються відносини, що формують поведінку економіки регіону як системи.

Застосування системного підходу стосовно економіки регіону обумовлює використання поняття "регіональна економічна система" (РЕС).

У розглянутому понятті "регіональна економічна система", клас об'єктів, стосовно якого застосовується категорія "система", конкретизований використанням визначень — "регіональна" й "економічна". Перше визначає просторову складову, виділяючи досліджуваний об'єкт із простору (конкретно в нашому випадку, території країни), а друге — функціональну, виділяючи з безлічі підсистем, що існують у рамках заданого простору, що саме цікавить нас область, що охоплює процеси виробництва, обміну, розподілу й споживання благ.

РЕС, як і будь-яка система, існує в навколишньому середовищі, при цьому більшістю дослідників відзначається її більше відкритий, у порівнянні з національними економічними системами, характер [1]. У загальному випадку відкрита (неізольована) [7] система — це система, що обмінюється речовиною, енергією або інформацією з навколишнім середовищем [10]. За визначенням Холу для відкритої системи навколишнє середовище є сукупність всіх об'єктів, зміна властивостей яких впливає на неї, а також тих об'єктів, чий властивості міняються в результаті поведінки системи [10].

Оскільки РЕС є підсистемою національної економіки, то як елементи навколишнього середовища виділимо центральний уряд (вертикальна взаємодія, що обумовлює відносини підпорядкування), інші регіони національної економіки, (горизонтальна взаємодія, що проявляються в міжрегіональному обміні), інші країни, що визначає міжнародний обмін товарами й факторами виробництва.

З огляду на основні властивості економічних систем, надалі під регіональною економічною системою (РЕС) будемо розуміти складну, відкриту, керовану системою ієрархічно організованих у рамках територіально-адміністративної одиниці України економічних суб'єктів, взаємодіючих між собою й з навколишнім середовищем із приводу виробництва, розподілу й споживання благ.

Для регіональної економічної системи як керуюча підсистема варто розглядати адміністрацію регіону, що здійснює керування, визначаючи ієрархію цілей і завдань, тим самим, задаючи напрямку структурних змін в економіці регіону.

У загальному випадку як основна мета системи розглядають її виживання (збереження цілісності) в умовах зовнішнього середовища, що змінюється, [10]. Для РЕС вона може бути трансформована в більше конкретну: задоволення потреб населення шляхом виробництва, обміну й споживання. У той же час, традиційно як мета функціонування економічних систем розглядається ріст обсягів виробництва, доходів, багатства, добробуту й т.п., тобто ріст її масштабів [4].

Загальнонауковий підхід до визначення росту розглядає його як специфічний вид поведіння (розвитку) системи, що характеризується розширенням її масштабів, або збільшенням числа елементів, або й тим й іншим [4].

Щодо економічних систем поняття росту конкретизується, тому що їхнє поведіння (зміни структури) визначається впливом керуючої підсистеми й параметрами, що змінюються, зовнішнього середовища [4].

У більшості праць класиків економічної науки немає чіткого визначення категорії "економічне зростання", хоча саме проблема забезпечення економічного зростання служила відправною крапкою багатьох досліджень (Рікардо, Сміт, Кларк, Кейнс, Ростоу й багато хто інші).

Найбільше близько до нашого дослідження визначення економічного зростання, запропоноване А.І. Лопатниковим: "Економічне зростання — це об'ємна, кількісна сторона розвитку економічної системи, що характеризується розширенням її (системи) масштабів" [4]. Таким чином, економічне зростання — це вид поведіння системи, що характеризується розширенням її масштабів, або збільшенням числа елементів, або й тим й іншим, результатом якого є збільшення таких показників, як ВВП, ВВП, НД, ВРП.

Отже, регіональна система розглядається як орієнтована на економічне зростання, тоб-

то на збільшення регіонального аналога ВВП, валового регіонального продукту (ВРП).

Наш підхід до відбиття інвестиційних процесів у регіональній економічній системі, заснований на концепції СНС і деталізуючий загальну схему представлений схематично на рисунку 1.

Відповідно до класифікації інвестиційних процесів, виділені суб'єкти інвестиційної діяльності: інвестори й реципієнти. Інвестори представлені резидентами (сектора: домашніх господарств, нефінансових корпорацій, регіонального уряду) і нерезидентами (закордонні інвестори, інвеститори з інших регіонів країни, уряд). До реципієнтів ставляться тільки резиденти. Одержувачами інвестицій — резидентами РЕС є сектор нефінансових підприємств, у меншому ступені сектор регіонального управління.

Відносини між суб'єктами інституціональною й виробничою підсистемами описуються як макроекономічні агрегати: заощадження й інвестиції. Ресурсна база інвестиційних процесів формується за рахунок заощаджень резидентів й інвестицій нерезидентів. Використання інвестицій здійснюється в розрізі галузей економіки. Чисте кредитування (відтік капіталу з регіону) здійснюється тільки відносно нерезидентів.

Відносини між зазначеними підсистемами описуються за допомогою тотожностей, що відображають балансову рівновагу у виробництві, формуванні доходу, його використанні, капіталу.

Технологічні зв'язки між елементами виробничої підсистеми знайшли своє відбиття в наступному вираженні (1):

$$VA = \sum (VA_i + T_i - U_i) \quad (1),$$

де: VA — ВРП,

VA_i — додана вартість, зроблена і-ої галуззю,

T — податки на продукти і-ої галузі,

U — субсидії на продукти і-ої галузі,

i — кількість галузей у виробничій підсистемі [3].

Розподіл виробленої доданої вартості між інституціональними секторами (формування доходів) описується за допомогою тотожності (2):

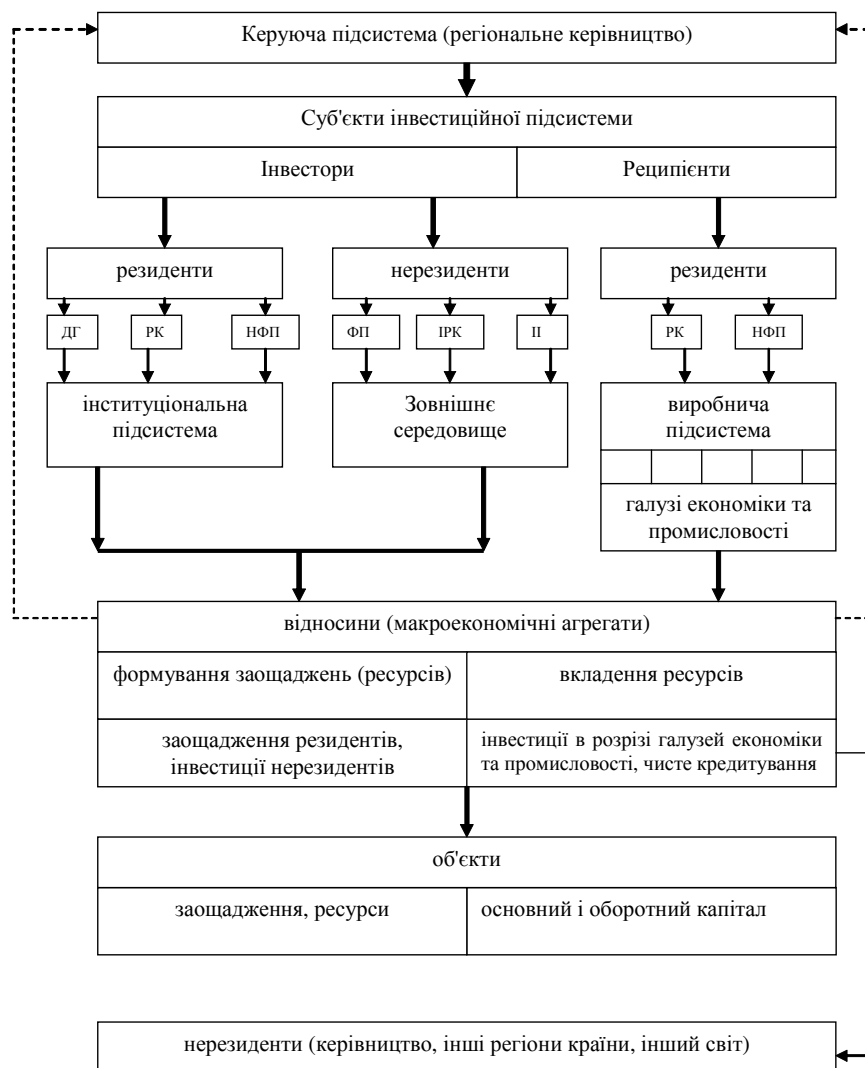
$$VA = W + N + R \quad (2),$$

де: VA — ВРП,

W — заробітна плата й відрахування на соціальне страхування,

N — податки на виробництво й імпорт за винятком субсидій,

R — прибуток і змішаний дохід сектора фінансових і нефінансових корпорацій [3].

де: ДГ — сектор домашніх господарств; РК — сектор регіонального керування; НФП — сектор нефінансових підприємств; П — уряд; ІРК — інші регіони країни; ІІ — іноземні інвестори.

Рис. 1. Інвестиційний процес у регіональній системі

Використання доходу знаходить висвітлення у вираженні (3):

$$VA = C + I + G + E - M \quad (3),$$

де: VA — дохід (ВРП), M — імпорт

C — кінцеве споживання,

I — інвестиції,

G — державні витрати,

E — експорт.

Інвестиційний процес (формування й використання капітальних ресурсів) описаний у СНС за допомогою наступної тотожності (4):

$$S + Li = I + Lo - A + Q \quad (4),$$

де S — валові заощадження,

Li — капітальні ресурси (позики) отримані,

I — валове нагромадження (валові інвестиції),

Lo — капітальні ресурси (позики) видані,

A — споживання основного капіталу.

Q — чисте кредитування (запозичення)

[8].

З іншого боку, наведені вираження описують відносини між елементами макроекономічної системи, що відображають етапи інвестиційного процесу, а саме: формування доходів, їхню трансформацію в заощадження й використання останніх на інвестиційні цілі.

ВИСНОВОК

Інвестиційний процес у РЕС впливає як на зв'язок (відносини) між елементами РЕС, так і на кількість використаних ресурсів (факторів виробництва). Відповідно, він викликає розширення системи в результаті як прямих, так і непрямих ефектів, спричиняючи інтенсивний й екстенсивний типи росту. Тобто зростання економічних систем розглядається як результат інвестиційного процесу.

Інвестиції, їх обсяг обумовлюють зміну запасу капіталу у виробничій підсистемі (будь-то галузь, сектор або підприємство, виробнича

підсистема РЕМ в цілому), що призводить до зміни її виробничих можливостей: у разі збільшення капіталу, виробничі можливості збільшуються і, навпаки, в разі зниження його запасу — скорочуються, тобто інвестиції орієнтують регіональну систему на економічне зростання. Відповідно, розподіл інвестицій між підприємствами, галузями й секторами виробничої підсистеми є одним з факторів, обумовлюючих зміну їхніх виробничих можливостей, а значить і зміну структури фактичного виробництва. З іншого боку, фактором, що визначає обсяг і структуру виробництва, а значить і напрямки інвестицій, є попит. Тільки у випадку, якщо зміна інвестицій, а значить і виробничих можливостей галузей, збігається зі зміною попиту, буде спостерігатися зростання виробництва.

Оскільки інвестиції здійснюються у формі основного капіталу або запасів, то вони самі породжують попит — попит на інвестиційні товари з боку суб'єктів інвестиційного процесу (одержувачів інвестицій).

Таким чином, зміна попиту на інвестиційні товари породжує багаторазове, що носить загасаючий характер, збільшення інвестицій, а також виробництва, доходів і попиту, тобто виникають ефекти розширення системи.

Література:

1. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики: учебник для вузов. 3-е изд. — М.: ГУ ВШЭ, 2003.
2. Гриненко С. Логістичний напрям розвитку інтеграційних формувань в агробізнесі / Гриненко С. // Економіка АПК. — 2002. — № 9. — С. 132—136.
3. Колобов А.А. Основы промышленной логистики / Колобов А.А., Омельченко И.Н. — М.: Изд-во МГТУ, 1998. — 116 с.
4. Лопатников Л.И. Экономико-математический словарь: словарь современной экономической науки. 5-е изд., перераб. и доп. — М.: Дело, 2003.
5. Месарович М.Д. Общая теория систем и ее математические основы. Исследования по общей теории систем. — М.: Изд-во "Прогресс", 1969. — 171 с.
6. Михеева Н.Н. Региональная экономика и управление. — Хабаровск: Изд-во РИОТИП, 2000.
7. Рапопорт А. Математические аспекты абстрактного анализа систем. Исследования по общей теории систем. — М.: Изд-во "Прогресс", 1969.
8. Салин В.Н., Медведев В.Г., Кудряшова С.И., Шпаковская Е.П. Макроэкономическая статисти-

стика: учеб. пособие. 2-е изд., испр. — М.: Дело, 2001.

9. Шнипер Р.И. Регион. Экономические методы управления. — Новосибирск: Наука, 1991.

10. Холл А.Д., Фейджин Р.Е. Определение понятия системы. Исследования по общей теории систем. — М.: Изд-во "Прогресс", 1969.

References:

1. Hranberh, A.H. (2003), *Osnovy rehyonal'noj ekonomyky* [The foundations of the regional economy], 3rd ed, HU VShE, Naukova dumka, Moscow, Russia.

2. Hrynenko, S. (2002), "Logistics development trend of integration units in agribusiness", *Ekonomika APK*, vol. 9, pp. 132—136.

3. Kolobov, A.A. and Omel'chenko, Y.N. (1998), *Osnovy promyshlennoj lohistyky* [Fundamentals of industrial logistics], MHTU, Naukova dumka, Moscow, Russia.

4. Lopatnykov, L.Y. (2003), *Ekonomyko-matematycheskyj slovar': slovar' sovremennoj ekonomycheskoj nauky* [Economic-mathematical dictionary: a dictionary of modern Economics], 5rd ed, Delo, Naukova dumka, Moscow, Russia.

5. Mesarovich, M.D. (1969), *Obschaia teoriya system y ee matematycheskye osnovy. Yssledovanyia po obschej teoryy system* [General systems theory and its mathematical foundations. Research on General systems theory], Yzd-vo "Prohress", Naukova dumka, Moscow, Russia.

6. Mykheeva, N.N. (2000), *Rehyonal'naia ekonomyka y upravlenye* [Regional Economics and management], Yzd-vo RYOTYP, Naukova dumka, Khabarovsk, Russia.

7. Rapoport, A. (1969), *Matematycheskye aspekty abstraktnoho analiza system. Yssledovanyia po obschej teoryy system* [Mathematical aspects of abstract analysis systems. Research on General systems theory], Yzd-vo "Prohress", Naukova dumka, Moscow, Russia.

8. Salyn, V.N. Medvedev, V.H. Kudriashova, S.Y. and Shpakovskaia E.P. (2001), *Макроекономическая статистика* [Macroeconomic statistics], 2nd ed, Delo, Naukova dumka, Moscow, Russia.

9. Shnyper, R.Y. (1991), *Ekonomycheskye metody upravleniya* [Economic methods of management], Nauka, Naukova dumka, Novosybyrsk, Russia.

10. Khol, A.D. and Fejdzyn, R.E. (1969), *Opredelenye poniatyia systemy. Yssledovanyia po obschej teoryy system* [The definition of the system. Research on General systems theory], Yzd-vo "Prohress", Naukova dumka, Moscow, Russia.
Стаття надійшла до редакції 04.09.2014 р.